

לב שלם

שיחה חמישית

חיי שעה

המבין כן, לא יבקש בתפילה כ"א תעודת הרגש, שיהיה לבו הישר פועל בו ע"פ טבעו. טבע האדם הישר הוא שתהי' נפשו משתפכת מגעגועים לאלהי ישעו, ובזה תצא התפילה לפעלה, ובזה תמצא ג"כ פעולתה. ע"כ צריך שתהיה התפילה מעורכת רק ברגש הלב הבריא והישר, ולא יערב עמה שאלות של חקירות מדעיות, שלפי משפט שכל האדם הקצור, והנקצב רק על חוגו הקצר, לא ישיג לעולם את מגמתו בענין התפילה,¹

השתפכות הנפש היא היושר של הנפש, "לבו הישר", הוא הדבר האמיתי. כמו שאמרנו, כל המאורעות הם פועל יוצא של חוסר חיים נכונים, או תוצאה של חיים נכונים. אבל הם לא המציאות עצמה, רק הקליפה שלה, מין 'תפאורה'. החיים הפנימיים של האדם, הם עיקר המציאות. ולא רק שהם עיקר החיים של האדם במישור הפרטי, אלא דרכם האדם נפגש עם המציאות עצמה, עם הריאליה עצמה. אלו הפתחים האמיתיים לעולם. הרב קורא לזה 'חלון האורה'.² השכל המופשט לא חי את המציאות, הוא לא פתח למציאות, לכן ממילא מתחילות לאדם שאלות מחקריות, מדעיות.

התפילה היא לא סימן בשו"ע, תפילה היא החיים, "טבע האדם שנפשו משתפכת". יוצא שלתפילה אין זמן מסוים, לכן אומרת הגמ'³ שעדיף שהאדם יתפלל כל היום כולו. חז"ל סידרו לפחות שלוש תפילות, אבל בעיקרון אין לה זמן, היא חיים.

החיים של הרגש הם חיי שעה. 'חיי שעה' זה לא ביטוי שלילי, אין הכוונה שזה משהוא פרטי, מוגבל, אלא אלו חיים שנמצאים בתוך השעה. הביטוי 'חיי שעה' אומר שאלו החיים של הזמן, האדם נמצא בתוך 'חלל זמן', התפילה היא מיטב החיים, מיטב האדם, [מיטב החלל והזמן], לכן עדיף שאדם יתפלל כל היום.

¹ עין איה, ברכות, פרק תשעי, כג.

² עין איה, ברכות, פרק תשעי, רמז.

³ ברכות דף כא.

התפילה בכלל לא קשורה לפרטיות, אלא היא נתינת מקום לקב"ה, ליחסים שלנו איתו.

לפי רבי שמעון בן שטח⁴ ורוב גדולי ישראל באמת אין בתפילה שינוי הרצון, אבל יש גדולי תורה מיוחדים שאצלם יכול להיות שינוי, גם אצלם אני לא בטוח שזה נחשב שינוי... השאלה מאיפה אני לוקח את השלמות האלוקית, אם אני לוקח אותה מהחכמה, או ממקומות יותר עמוקים? אם השלמות האלוקית נובעת מהחכמה אז יש בעיה לשנות, אבל אם היא נובעת ממקומות יותר עמוקים, אז יכול להיות שזה מה שהקב"ה רצה, שיתפללו אליו, שיהיו קרובים אליו. בתוך המציאות מוכל הצורך לשנות. אפשר לראות את זה בסוגיה של רב יהודה⁵, אם הקשר שלנו עם הקב"ה נובע מהחכמה, אז לעשות נס זה שינוי, ואם יש לנו קשר אותנטי, זה לא שינוי. כי זה מה שהקב"ה רצה, שבני אדם יהיו במצב של קירבה אליו, דבקות אנטימית.

'השכל הקצר' אינו שכל של תורה, הוא שכל שנמצא מחוץ למציאות, לכן הוא לא יודע. שכל שנמצא בתוך החיים, החקירות האלו לא מענינות אותו. כמו האמונה, האמונה היא צורך של האדם, והיא מתעלה מכל השאלות. ר"ה הוא חג של האמונה, המלכות של הקב"ה מופיעה. לא משנה בכלל מה קורה לבן אדם - כל המדרגות האחרות נעלמות, והאמונה עולה עד למקומות הגבוהים שלה, עד המקומות הכי עליונים, עד המחשבות שקדמו לעולם.

אצל אומות העולם אין חיבור אמיתי, השכל הוא טכני, לכן באות השאלות. לאנשים שנמצאים בתוך המציאות אין שאלות כאלו. הרב כותב⁶ שלכל שאלה יש את הסיבה הראשונה. יש שאלות שהפילוסופיה שאלה בגלל שהיא תוצר של תרבות אנושית - תרבות שנמצאת מחוץ לגבורה האלוקית - לכן יש להם ספקות, האם יש את הדבר עצמו או אין, אם יש שינוי או שאין. בתפילה כל זה לא מעניין, בתפילה אדם מחפש את הקרבה לקב"ה. כל הדברים שמציקים לו הם כדי לעורר אותו להתפלל, להיות קרוב לקב"ה. הדיון האם יש שינוי או אין שינוי כלל לא משנה.

⁴ עין איה, ברכות, פרק שלישי, לא.

⁵ עין איה, ברכות פרק שלישי, לה.

⁶ מאמרי הראי"ה, עמ' 35, "אנו מוצאים".

כי לא נוצרה סגולת התפילה בכלל המציאות ובכוחות נפש האדם, בשביל חידוד הכח השכלי המתבודד חוץ מרגשותיו, כ"א בעד לבו של אדם, ונפשו שצריכה להתהלך עם אלהיה כפי טבעה ותכונתה. דברנו על זה ששכל מתבודד, הוא משהו חולני, אריסטוקראטי, הוא לא שכל חיובי. כמו אדם שנמצא מחוץ לתופעות, ומשתמש בשכל בשביל להוכיח דברים. גם את השכל אפשר לחלל, להשתמש בו למשהו שזה לא הוא, כמו שאפשר להשתמש בתפילה כדי לתקן בעיות שיש לי עם המציאות מסביב, במקום שהיא תהיה החיים עצמם, כך גם השכל יכול להפוך למשהו חיצוני. השכל צריך להבין ולהסביר, כי הוא ביטוי של המציאות, אבל הוא לא צריך לתרץ את המציאות, הוא פשוט מביע אותה. אם השכל צריך להוכיח משהו, זו עדות שהוא מלאכותי וחיצוני, השכל האמיתי הוא 'לשמה'. שכל פילוסופי הוא רק אמצעי להוכיח אם הדברים נכונים או לא נכונים, בד"כ הוא נמצא מחוץ למציאות. אם אני חי בתוך התופעה, אני לא צריך להוכיח אותה.

כמו שמבינים את הנקודה שאמונה היא צורך, היא החיים עצמם. אדם לא מטיל בה ספק, הוא צריך להסביר, להבין, לבטא, אבל לא להוכיח, כך גם צריך להבין את השכל. השאלות הם לא איך בדיוק הדברים פועלים. שכל שאלו השאלות שלו, הוא מה הרב קורא שכל המתבודד.

לבו הישר

ע"כ המאריך בתפילתו ומעיין בה, אריכות העיון המופשט, להשוות לפי שכלו ההגיוני את אפשרות שינוי רצון האלהים ע"י התפילה, מה שלא ישיג לעולם דבר זה, היא תוחלת ממושכה מחלה לב. רק סגולת טבעו הכשר והבריא, הטהור, הראוי להיות מתענג על ד' בלב שלם ונפש חפיצה ושוקקה, יאבד, ומאומה לא ישיג בעמל הגיונו, ומה בצע לו לאדם בהיותו כולו שכלי, וחסר לב מלא חיים ועז.

הלב הוא שכל, הוא נקרא 'רוח'. יש גם מוח, 'מוח' הוא משהו אחר, משהו 'נשמת', שכל מאוד עליון, השכל שאנחנו בד"כ מדברים עליו הוא בלב. בכל מקרה, הוא לא שכל מופשט.

יש חילוק אצל הרב בין אריסטוקראטי לאצילי, השכל המופשט הוא אריסטוקראטי, הוא בא מבחוץ ומנסה לשלוט, הוא מנחיל לאדם נורמות שהוא משיג מחוץ לו, ולכן יש לאדם ספיקות, כי אין יחס לדברים. כמו מלך זר, או הנהגה זרה. שכל אצילי הוא חלק מהאישיות, אבל הוא החלק הגבוה. יש מקום

למעמדות אצל האדם, לא כל האישיות עדינה, יש חלקים גסים, כגון תאוות ויצרים - הם לא צריכים להוביל את האדם. דווקא החלקים העדינים - שיכולים להתעסק בדברים מהותיים ועקרוניים - הם אלו שצריכים להוביל את האדם. הלב הוא המימד העדין הזה שבתוך האדם, היסוד העצמי.

יש כאן שתי מדרגות, לב ונפש, שכל ורגש. כשאתה חי את הדברים מבפנים, מה שמעניין זו הקירבה. אם אתה בא מבחוץ, ומתחיל לפעול עם כל מיני ערכים חיצוניים לאישיות, שני הדברים נפגמים, גם הרגש וגם השכל הבריא. אם במקום אצולה תשלוט על האדם אריסטוקרטיה, יש כאן חיסרון גדול.

אדם יכול לחיות את הדברים מבפנים, להשיג את האמת, לחיות בתוך התהליך, להיות בהיכל של מלך, להיות אדם שמדבר עם הקב"ה - גם מבחינה אישית וגם מבחינה אובייקטיבית. כמו שאומן נפגש עם הפנימיות של הדברים. כל אדם פוגש את העץ, את הנוף, אבל הוא לא מבין מה נאמר פה, הוא רואה את החיצוניות. יש אנשים שיכולים לחיות את העולם מבפנים, אם הם מתעסקים מבחינה חיצונית, ההתעסקות הורסת את כל שיעור הקומה שלהם, גם השכלי וגם הרגשי.

השכל ההגיוני לא יכול להשיג זה, בגלל שהוא בנוי אחרת, ע"פ חוקים וע"פ נמנעות חיוביות, קשה לו להבין איך משהו עובד בלי נמנעות חיוביות, זה השכל שנמצא מבחוץ. אבל לשכל עצמו אין נמנעות חיוביות. אצל הרב עיקר החופש של האדם נמצא בשכל, הוא חופשי לגמרי.

אז שניהם נפגעים, גם השכל וגם העולם הרגשי, יוצא שיש שכל בתפילה, וגם הוא נפגע מהחקירות המופשטות. הוא מאבד את החיים שלו, לכן זה מחלה לב.

"ומאומה לא ישיג בעמל הגיונו, ומה בצע לו לאדם בהיותו כולו שכלי, וחסר לב מלא חיים ועז." שני דברים קורים לו, דבר ראשון, הוא לא משיג מה שהוא רוצה, ודבר שני הוא הורס את הצד הבריא של האישיות שלו. מצב כזה קצת דומה לבן המלך ובן העבד שהתחלפו, מי שלא חי את החיים כמו שצריך, לא רק שאין לו את המעלה, אין לו כלום. יש מדרגה של שכר, או של עונש, אין באמצע.

“מה בצע לו לאדם בהיותו כולו שכלי” אם האדם הוא חויקר, אז ממילא הוא “כולו שכלי”, יש אנשים שעסוקים כל הזמן אם יש לאדם אפשרות לשנות או אין אפשרות לשנות, הם רוצים להגיד שיש אפשרות לשנות, וטוענים שבזה הם כאילו חיים, בניגוד לשיבות הקו. לכאורה זה דומה לפה, כי הם מעמידים עולם רגשי של תפלה. אבל הרב אומר שעצם העובדה שאתה מתלבט זה אומר שאתה שכלתן, ואתה מבחוץ. אני חושב שאנחנו כמגזר מאוד חולים במחלה הזו, אולי כל עמ”י. עוד לא הגענו למקום שאנחנו חיים את העולם מבפנים, אם היינו חיים באמת, היינו יותר מאמינים במושגים כמו אומנות ולא מדע.

שאלה: מה המקום של סקרנות בריאה.

תשובה: זה מה שאני מסביר, למה הרב מכניס פה את המילה רוח, ולא מסתפק במילה נפש. זה לא שאדם חי אין בו דעת ואין בו שכל, יש בו. אבל גם השכל הוא אחר, יש לו מטרות אחרות, שאיפות אחרות. אדם שיש לו קנאק באישיות - שלא חי את החיים - אין לו צרכים אמיתיים, ממילא יש לו תחושה של נתק, ניכור, זרות, והוא מנסה לגשר על הנתק, ואז מתחילות השאלות והספקות. השכל של רוב בני אדם הוא כזה, הוא מקבל תפנית של להוכיח. לעומת זאת כשהאישיות בריאה, השכל קיים.

“כולו שכלי, וחסר לב מלא חיים ועז” אין הכוונה שאדם צריך להיות בלי דעת, בלי חכמה. יש לו דעת וחכמה, ויש לו גם רגש, ואז השכל נראה אחרת לגמרי, נפתח למקומות אחרים, חי במקומות אחרים. גם הלב חי, הלב מלא חיים ועז. גם המוח חי, אבל המוח זה הארה נשמתית יותר גדולה.

פעם אמר לי מישהו, שרק לאישה יש ערך אמיתי של חיים, לה יש עולם רגשי. מי שלומד בישיבה, צריך לשבת ללמוד גמ' בעיון, זה חשוב, אבל אלו אינם החיים עצמם. הוא תיאר את זה כמו אדם שנוהג ברכב, זה מאוד נחמד אבל זה לא הרכב עצמו. עצם העובדה שדנים על השאלה הזו, גורמת לתחושה שרק לרגש יש את הדבר עצמו. כמו אדם שלוקח סמים, מי שרוצה לחוות חיים עמוקים ואין אצלו, לוקח דברים מבחוץ. כשאדם מבפנים יש ערך עצום לרגש והשתפכות הנפש, אבל יש גם ערך עצום לשכל. השכל לא נגרר לכיוון של “יש קב”ה אין קב”ה”, הוא נשאר במקום המקורי שלו, בתפקיד המקורי שלו, להבין

את האלוקות. יש חיי עולם ויש חיי שעה, השכל עסוק בחיי עולם. יש שכל, אבל הוא עובד אחרת. ויש לו גם ספקות, אבל אלו ספקות אחרים לגמרי.

הרב מדבר על אלו שמעדו קרסוליהם⁷, הוא אומר שבהם בעלי כישרון מיסטי, להם הוא כותב את הדברים שלו. הוא לא מתכוון להגיד שהם מחוץ לחיים. העובדה שהוא קורא להם בעלי כישרון מיסטי, אולי אומרת שהם חיים הכי הרבה, דווקא בחורי ישיבה לא כ"כ חיים. לאדם בריא שחי את הדברים, יש גם שאלות, אבל הן לא נובעות מספק, הם נובעות מהרצון שהדבר יהיה עמוק ואמיתי. מהרצון להיפגש עם המימדים הנצחיים שבדבר, ואז השכל הוא לא רק נהג, הרגש הוא רכב, והשכל הוא מטוס וחללית.

שכל שנגרר להוכחות מעיד שהנפש מרגישה ניכור, אבל שכל שעסוק בלהבין את מה שיש, הוא שכל חי, אין לו את תחושת הניכור הזו. ויש לו שאלות, כי הוא רוצה להבין, כולל גם קושיות גדולות, בגלל שזה באמת פלא, יש דברים שבאמת מעוררים תהייה ופליאה. השואה לדוגמה, היא לא דבר פשוט, אבל היא לא סותרת את זה שהאמונה מבינה שיש טוב בעולם, שיש נצח, שיש הרמוניה ויופי, שהעולם הוא חדש. יש שני סוגים של ספקות מהשואה, אלו שמטילים ספק באלוקות, בעצם מסכימים להיטלר, שבאמת העולם הוא איך שהיטלר ראה אותו, ממילא יש להם ספק. אבל מי שחי את העולם כמו שצריך, במובן הישראלי, אז הוא חי את השירה האלוקית, את הגודל האלוקי, נכון זה קשה, זה נקרא פלא, יש חילוק בין תמהון לבב לפלא, פלא זה שיש שאלות, האדם עומד מול גודל וזה מפליא אותו.

השם יתברך שהוא ארון כל המעשים, לא יצר את האדם רק בשביל שכלו לבדו, כ"א בשביל כל כוחותיו הנפשיים והגופניים, והוא התקין, בחכמתו שאין לה קץ ותכלית, שגם הכוחות הרגשיים - שהם עיקר חיות לבבו של אדם - יהיו מוצאים בקרבת אלהים ושפך שיחם לפניו, את בית חייהם, תענוגם ומשושם, ומעוז צורם בעת צרה.

הרב לא מתכוון שיהודי ילך ליערות ויצעק אבא אבא. אדם ששופך שיחה לפני הקב"ה, איננו מנותק מהמציאות. אדרבה - מפה המציאות באה, מפה היא מקבלת את המהות שלה, ואת העצמיות שלה. "יהיו מוצאים בקרבת אלהים ושפך

⁷ אגרות ראייה, אגרת שמז.

שיחם לפניו, את בית חייהם", אלו החיים, מפה הם יונקים. זה כל האומנות וכל המדע.

יש סיפור של ר' נחמן⁸, שהוא חלם שנותנים לו כיסא, ועליו חרותים הדמויות של כל עמ"י, זה היה בראש השנה. כיסא הוא המקום שהקב"ה נמצא, המקום שהמלך יושב. יוצא שלשיטת ר' נחמן רק מי שמתחבר לצדיקים גדולים שקבלו את אוצר החיים, יכול להיפגש עם הכיסא הזה, עם האוצר הזה. לפי זה שכשאתה מתפלל לקב"ה ומשוחח איתו אתה עדיין מבחוך, הוא נשאר מאוד גבוה, רק מי שבא אל הצדיק יכול להיפגש עם הכיסא. לעומת זאת, אצל הרב האוצר שייך לכולם, הצדיק הוא רק ערב, בזכותו זה הגיע, אבל הוא רק ערב, האוצר שייך לכולם.

"הדייקנות הפילוסופית היתירה" כשיש חלל פנוי - יש פילוסופים. חלל פנוי הכוונה שיש ריק. כשהאדם נמצא מבחוך, שום דבר לא ברור לו, הוא מרגיש מיותר, הוא מרגיש ניכור, זרות. ואז באה הדייקנות הפילוסופית, מתחילות השאלות. יש מאמר של הרב עדין שטיינזלץ, על מעשה מחכם ותם, הוא מתאר שיש לעמ"י שתי דרכים להגיע לאמת, בית האב של השכל ובית האב של האמונה. הוא מסביר שבית האב של השכל נכשל לגמרי. לכן ר' נחמן מאוד התנגד ללימוד מורה נבוכים, הוא ממש דיבר נגד. ומה שנשאר זה הבית של היהודי הפשוט. מי שהולך בדרך של השכל, מגיע למין ריק, יש לו ניכור, ואז הוא צריך להוכיח את הדברים, בשביל לסלק את הניכור. ואז בא העולם האמוני הרגשי, שהוא מין מרחב פנוי, אמונה פשוטה. התיאור הזה קצת דומה, כי גם הרב אומר שלא יתעסק בדייקנות פילוסופית יתרה, אבל הרב שואל, למה בכלל הגעת למצב שיש חלל פנוי!?

⁸ בחיי מוהר"ן פד.